

dentje geografije odločajo za specializacijo. Tematika je razdeljena na tri dele: razvoj geografije naselij, njeno področje in metode, značilnosti prvotnih in vaških naselij, mesta.

Prvi del je več ali manj splošno informativnega značaja, več pozornosti je namenjeno le razvoju geografije naselij. Med delovnimi metodami avtorica omenja le opis in sicer formalnega ali razlagalnega; le-ta temelji na proučevanju znakov, pomembnih z genetičnega stališča.

Poglavje o prvotnih naseljih in vaseh ustaljenega kmetijstva je napisano zelo sistematično, z roko zelo dobrega poznavalca geneze agrarnih naselij. Ker avtorica govori o oblikah agrarnih naselij je razumljivo, da jih prikazuje skupaj z načinom razdelitve polj. Za Slovence je zanimivo, da je avtorica izbrala kot primer vasi v gruči z zemljiško razdelitvijo na nepravilne ali grudaste delce naselje Predoslje pri Kranju (po S. Ilesiču). Tipi poljske razdelitve ter njihova geneza, njihova reorganizacija v XIX. in XX. stol., genetično-zgodovinska tipologija oblik vasi in tipi razpršenih naselij tvorijo srž poglavja o vaških naseljih. Začuda malo prostora je namenjena prirodnim oziroma topografskim pogojem za namestitvev naselij. Prav tako skromna je obdelava prehodnega, vaško-mestnega tipa naselij.

Veliko večjo dovzetnost za novejšo stanje in procese (tudi zaradi bogatejših literature) kaže avtorica v poglavju o geografiji mest. Zelo privlačno je napisan del o mestu in regiji, kjer so obravnavane tri sfere mestnega vpliva: obmestje, ozje in širše gravitacijsko območje. Pri omrežju mest in njihovi hierarhiji M. Kiełczewska Zaleska podaja heksagonalni sistem Christallerja samo kot informacijo. Zaveda se namreč preživetosti tega sistema in opozarja na vpliv specifičnih družbeno-ekonomskih in kulturnih pogojev na razvoj omrežja mest. Potrebna pozornost je posvečena tudi notranji strukturi mest, funkcionalni delitvi mest na četrti. Pri fiziognomiji mest je avtorica upoštevala historični aspekt. Loči grška, rimska, srednjeveška, renesančna, baročna, kolonialna in sodobna mesta. Za vsakega od omenjenih tipov je značilen svojstven tloris in način zazidave. V zaključnem poglavju je prikazan neenakomerni razvoj procesov urbanizacije in razmestitev mest po svetu ter njihove regionalne razlike. Na koncu je priložen seznam mest in mestnih aglomeracij z več kot 500.000 prebivalcev ter seznam izbrane literature o geografiji naselij.

Učbenik nima večjih znanstvenih pretenzij. Delo je pisano s stališča stare genetično-opisne šole. To je posebno opazno pri obravnavanju agrarnih vasi. Če postavi avtorica težišče na predstavitev vasi v evropskem kulturnem prostoru, potem je toliko manj razumljiva njena ostra delitev naselij na mesta in agrarne vasi, saj ravno v Evropi skoraj ni več večjih področij s čistimi agrarnimi naselji. Zelo na kratko so obdelana prehodna vaško-mestna naselja (polagrarna oziroma polurbanizirana). Nasprotno pa je pri obravnavi mest čutili večje napore po vključitvi novih spoznanj, npr. v poglavjih o mestu in regiji, omrežju in hierarhiji mest, notranji strukturi mest.

Trajna vrednost učbenika je v genetični strani obravnave pojavov, brez katere bi nekaterih današnjih oblik v pokrajini ne mogli razumeti. Pomanjkljivost takšnega pristopa pa je neaktualnost, saj so najnovejši procesi marsikje popolnoma spremenili, razvrednotili ali uničili historične elemente. Poleg tega je izostala obravnava (opis) sedanjih procesov preobrazbe naselij. Geograf naj bi segal v zgodovino le toliko, kolikor mu to pomaga razjasniti sedanje stanje.

Marijan Klemenčič

Struktury i procesy osadnicze, Praca zbiorowa pod redakcją Stefana Gólachowskiego, Region Opolski tom II, Instytut Śląski w Opolu, Opole-Wrocław 1971.

Delo je člen v seriji monografij o opolskem vojvodstvu, ki je med poljskimi geografi deležno posebnega zanimanja. Po svojih družbenogeografskih potezah se opolsko vojvodstvo smatra za Poljsko v malem; tu imamo indu-

strijo, zelo razvito kmetijstvo, veliko doseljenega prebivalstva, številne migracije (predvsem znotraj vojvodstva) itd. Skratka, sorazmerno živalno družbeno-gospodarsko življenje v predelu, obkroženem z velikimi industrijskimi področji.

Ce lahko ena sama knjiga podrobno predstavi raziskovalne rezultate močnega geografskega središča, kakršen je wrocławski, potem je to navedena monografija o naselbinskih strukturah in procesih v opolskem vojvodstvu. In to zelo dostojno. Skupina mladih raziskovalcev je, ob sodelovanju šlezij-skega ekonomskega inštituta v Opolah, »skušala opisati in pojasniti strukture in funkcije naselbinskega omrežja ter sprememb, katerim le-to zapada pod vplivom industrializacije, urbanizacije in modernizacije« (Stefan Gola-chowski v predgovoru) in sicer na primeru opolskega vojvodstva. Pomanjkanje prostora onemogoča boljše predstavitev rezultatov dela osmih avtorjev, od katerih vsak prinaša zelo zanimive metode, ki pomenijo korak naprej k egzaktnejmu opredeljevanju prostorskih pojavov in procesov.

Matematik Benjamin Kostrubiec s teoretsko-matematičnega stališča analizira množico naselij v opolskem vojvodstvu (str. 9—66). Avtor predstavlja celo vrsto matematičnih in kartografskih metod, primernih za proučevanje omrežja naselij ter z matematično-formalnega stališča pokaže na dobre in slabe strani teh metod.

Prostorsko strukturo transportnega omrežja je Michał Slenczek (str. 67—124) analiziral na podlagi strukturnih (s pomočjo metode wrocławskega dendrita) in funkcijskih znakov. V končni fazi postavlja mejo med posameznimi prometnimi podsistemi, ki hkrati pomenijo tudi kompleksno-geografske (sub)regije.

Barbara Miszewska obravnava naselja kot linijske sisteme (str. 125—142). Njeni rezultati geografsko niso najbolj prepričljivi, zato pa toliko bolj primerni za planerje. Naselja je avtorica definirala z dolžino cest, ob katerih je sklenjena zazidava. Spremembe v dolžini »obzidanih« cest in v oddaljenosti med posameznimi naselji nam pokažejo tendence v razvoju naselbinskega omrežja.

Predmet proučevanja Edyte Jakubowicz (str. 143—175) so lokalni naselbinski sistemi. Za njihovo opredelitev prevzema definicijo W. Maika: »Naselbinski sistem si lahko predstavljamo kot zbir naselbinskih enot, povezanih v funkcionalno enoto«. Večja ali manjša specializacija naselij ustvarja sistem naselij, znotraj katerega obstaja medsebojna izmenjava storitev. Avtorica ugotavlja naselbinske sisteme na osnovi navezovanja naselij na storitve prve in druge stopnje ter dnevne migracije delovne sile.

Funkcionalno strukturo mest obravnava Janusz Kroszel (str. 177—215) po velikostnih skupinah mest: do 5000 preb., 5 do 15 tisoč, 15 do 50 tisoč, 50 do 50 tisoč in nad 50 tisoč prebivalcev. Klasifikacija mest je izvedena na osnovi analize mestotvornih dejavnosti.

Iz prispevka Roberta Rauzińskiego (str. 217—256) o povojni demografski problematiki naselij opolskega vojvodstva je razvidna silna pestrost strukture prebivalstva na zahodnem, po vojni dobljenem delu Poljske; v omenjenem vojvodstvu je bilo l. 1970 avtohtonega prebivalstva le 51,6 %, 26 % doseljenih iz ostalih delov Poljske in 22,2 % doseljenih iz tujine (repatriantov). V svoji razpravi R. Rauziński pokaže na dve izraziti značilnosti demografske strukture:

1. izoblikovali sta se dve jasno izraženi demografski območji: območje z avtohtonim prebivalstvom, za katerega je značilen proces staranja ter velika prevlada žensk in območje z doseljenim prebivalstvom, katero izkazuje visok naradni prirast in veliko mobilnost;

2. z odseljevanjem mladega prebivalstva s podeželja v mesta je prišlo do razlike v starostni strukturi mestnega in podeželskega prebivalstva.

Zbigniew Mikołajewicz (str. 257—350) s pomočjo računanja korelacij med posameznimi znaki ugotavlja stopnjo urbanizacije v opolskem vojvodstvu.

¹ W. Maik: Niektóre problemy badań nad układami osadniczymi, »Czasopismo Geograficzne«, t. 39, 1968, z. 2.

Njegova analiza je izredno dosledna in se opira na vrsto že ugotovljenih spoznanj. Avtor analizira pojav urbanizacije z več aspektov: ekonomskega, demografskega, prostorskega in sociološkega.

V zadnji razpravi Antoni Zagożdżon analizira morfologijo naselij. Avtor se zaveda prevelikega formalizma že opravljenih podobnih raziskav, zato se temu izogne s tem, da vključi v proučevanje genozo, proces sprememb, pa tudi informacije z drugih področij, katere lahko ugotovimo že iz samega sistema, kot so npr. funkcije naselij. Nalogo je avtor odlično opravil.

Monografija o naselbinskih strukturah in procesih gre v smeri napovedi P. Haggetta, ki je l. 1967 predvideval, da »bo v najbližnjem desetletju analiza regionalnih sistemov postala glavna tema geografije« (S. Golachowski v uvodu). Delo prinaša nov vsebinski pristop ne samo do proučevanja procesa urbanizacije, temveč do celotnega gledanja na procese in pojave v prostoru. Tudi formalna stran teži za izpolnjevanjem sodobnih zahtev po konkretni, numerični opredelitvi elementov in procesov. Omenjene kvalitete postavljajo delo v seznam nujne literature za vsakega proučevalca naselij.

Marijan Klemenčič

Bohdan Jałowiecki: Miasto i społeczne problemy urbanizacji, Śląski instytut naukowy w Katowicach, Warszawa 1972 Kraków, str. 302.

Proučevanje mest in urbanizacije v najširšem pomenu besede je prav gotovo ena od osrednjih raziskovalnih tem v geografiji. Proces urbanizacije je kompleksen in zapleten pojav, zato je geograf toliko bolj vesel vsakega dela, ki osvetljuje ta pojav z malo manj geografske strani. Glavna značilnost citirane knjige je v tem, da presega okvire socioloških proučevanj mest in procesov urbanizacije, čeprav jo je napisal sociolog. Avtor pri svojem študiju izhaja iz problema, ne pa iz ozkega strokovnega pogleda. Močno je opazno avtorjevo sodelovanje z Oddelkom za družbeno geografijo wrocławskie Univerze in njegovim vodjem prof. S. Golachowskim. Podnaslov knjige: »Problemi, teoriije, metode« govori o teoretskem značaju dela, lahko rečemo o učeniku.

V prvem poglavju avtor podaja definicije in pojme glede urbanizacije, splošno oznako procesov urbanizacije na Poljskem ter mere urbanizacije. Posebno zadnji del poglavja je izredno zanimiv in tehen; v njem je predstavljen aksiomatičen model, s pomočjo katerega lahko ugotavljamo stopnjo urbaniziranosti in sicer s pomočjo dvanajstih znakov.

Poglavje o prostorsko-družbenih konceptih naselij je informativnega značaja in sega na področje urbanizma. Seznanja nas z različnimi konceptijami idealnih naselij, od utopističnih idej srednjeveških avtorjev, do predstavitve najbolj uspele ureditve modernih mest.

Močno teoretski pomen ima tretje poglavje, v katerem skuša B. Jałowiecki na osnovi vrste avtorjev razložiti mestni organizem kot sistem v smislu osnovnih idej teorije sistemov avstrijskega biologa Bertalanffyja.

O prostoru, kot posebno važnem elementu urbanih naselij, je govora v četrtem poglavju. Avtor predstavlja različne principe lokalizacije mest, ekologije mesta ter strukturo mesta kot tudi dejavnike premikov ljudi znotraj mest. Posebna pozornost je posvečena čičaški ekološki šoli.

V predzadnjem poglavju so predstavljene metode proučevanja prostorsko-družbene strukture mest in to s formalno-tehnične strani kot tudi z oceno njihove uporabnosti. Že samo naštevanje trinajstih modelov, teorij in hipotez bi zavzelo preveč prostora. Omenim naj le, da gre za novejšo teorije in večinoma zahodne avtorje.

Zadnje poglavje obravnava razmerje družbenih ved do prostorskega načrtovanja. Avtor analizira vlogo posameznih ved v diagnozi obstoječega stanja, prognozi, postavljanju odločitev, urbanističnem planu in realizaciji plana.

Predstavitev problemov, teorij in metod proučevanja mest in procesa urbanizacije je izredno zahtevno delo, ki zahteva res dobrega strokovnjaka